

Pranas Mierauskas

GAMTOTVARKA

Mierauskas, Pranas. Gamtotvarka. Strateginis ekosistemų valdymas. Vilnius: Lietuvos gamtos fondas, 2009. 260 p.

Knygoje yra išdėstyti pagrindiniai gamtotvarkos principai, teisiniai ir ekonominiai gamtos tvarkymo aspektai, planavimo ypatumai, konkrečių buveinių tvarkymas bei rūšių ir ekosistemų valdymas. Didelis dėmesys skiriamas saugomų teritorijų apsaugai ir tvarkymui, taip pat gamtotvarkos veiksmų efektyvumo vertinimui. Rašant darbą pasinaudota Europos, Šiaurės Amerikos ir kitų išsivysčiusių šalių sukaupta ilgamete gamtotvarkos patirtimi, taip pat remtasi gerais pavyzdžiais iš Lietuvos.

Knyga yra skirta pradedantiems gamtosaugininkams, saugomų teritorijų ir kitų aplinkosaugos institucijų specialistams, studentams bei visiems besidomintiems gamtos išsaugojimu.

Leidinyje rekomenduotas naudoti kaip vadovėlis Biomedicinos mokslų srities (Ekologijos ir aplinkotyros bei kitų krypčių), Technologijos mokslų srities (Aplinkos inžinerijos ir kraštovarkos krypties) bei Socialinių mokslų srities (Vadybos ir administravimo krypties) studijų programose.

Recenzavo:

habil. dr. Janina Baršienė, Vilniaus universiteto Ekologijos institutas;

doc. dr. Rasa Vaiškūnaitė, Vilniaus Gedimino technikos universiteto Aplinkos inžinerijos fakultetas;

Džiugas Anuškevičius, Aplinkos ministerijos Gamtos apsaugos departamentas

Leidinį išleido Lietuvos gamtos fondas bendradarbiaujant su viešąja įstaiga „Gamtotvarkos projektai“

Redaktorė Danutė Kavaliauskienė
Dizainerė Tatjana Kerul, UAB „Petro ofsetas“
Spausdino UAB „Petro ofsetas“
Žalgirio g. 90, LT-09303 Vilnius, Lietuva,
tel. +370 5 273 3347, faks. +370 5 273 3140.
El. p. priemimas@petroofsetas.lt,
www.petroofsetas.lt

ISBN 978-9986-570-13-4 spausdinta
ISBN 978-9986-570-14-1 internete
ISBN 978-9986-570-15-8 kompaktinis diskas

TURINYS

PRATARMĖ.....8

1. GAMTOTVARKOS SAMPRATA IR PAGRINDINIAI PRINCIPAI.....9

1.1. Gamtotvarkos sąvoka.....	9
1.2. Gamtotvarkos prielaidos ir atsiradimas.....	12
1.3. Bendrieji gamtotvarkos principai ir reikalavimai.....	14
1.3.1. Gamtotvarkos objektai ir lygmenys.....	14
1.3.2. Pagrindiniai gamtotvarkos principai.....	14
1.4. Svarbiausi gamtotvarkos prioritetai.....	17
1.4.1. Rūšių apsaugos ir valdymo prioritetai.....	18
1.4.2. Buveinių apsaugos prioritetai.....	23
1.4.3. Ekologinio vertinimo taikymas teritorijų gamtosauginei vertei ir gamtotvarkos veiklų prioritetų nustatymui.....	24
1.5. Ar gali kompleksinis ekosistemų valdymas būti atsvara gamtotvarkai?.....	27
Papildoma literatūra.....	30

2. GAMTOTVARKOS POLITIKA, TEISINIAI IR EKONOMINIAI REGULIAVIMO ASPEKTAI.....31

2.1. Nuo politikos iki realių veiksmų.....	31
2.2. Pasaulinės tarptautinės konvencijos ir susitarimai.....	32
2.2.1. Biologinės įvairovės konvencija.....	32
2.2.2. Kitos globalios konvencijos.....	34
2.2.3. Svarbiausios Europos ir regioninės konvencijos.....	36
2.3. Europos Bendrijų (Europos Sąjungos) teisės aktai.....	37
2.3.1. Europos Sąjungos gamtos ir biologinės įvairovės apsaugos politika.....	39
2.3.2. Pagrindiniai <i>Buveinių direktyvos</i>	

(92/43/EEB) reikalavimai..... 40

2.3.3. Pagrindiniai *Paukščių direktyvos* (79/409/EEB) reikalavimai..... 41

2.4. Lietuvos teisiniai aktai, reglamentuojantys gamtosaugos ir gamtotvarkos veiklas.....	42
2.5. Europos Sąjungos ekonominiai gamtotvarkos įgyvendinimo aspektai.....	44
2.6. Lietuvos Kaimo plėtros programos priemonių taikymas gamtosaugoje ir gamtotvarkoje.....	48
Papildoma literatūra.....	52

3. GAMTOTVARKOS PLANAVIMAS.....53

3.1. Bendrieji planavimo principai.....	53
3.1.1. Planavimo vystymasis.....	53
3.1.2. Gamtotvarkos planavimo būtinybė.....	54
3.1.3. Gamtosaugos planavimo tipai.....	55
3.1.4. Gamtotvarkos planų rengimo principai ir bendrieji reikalavimai.....	58
3.1.5. Svarbiausi gamtotvarkos planų rengimo etapai.....	63
3.2. Trumpa kompleksinių gamtotvarkos planų apžvalga.....	66
3.3. Galimos teritorijų tvarkymo planų sąsajos su gamtotvarkos planais.....	68
3.4. Rūšių būklės valdymo planai.....	70
3.5. Dviejų gamtotvarkos planų formatų ir modelių palyginimas.....	72
3.5.1. <i>Eurosite</i> gamtotvarkos plano apžvalga.....	72
3.5.2. Antrasis modelis: universalus gamtotvarkos planas.....	80
3.5.2.1. Konceptinio modelio sukūrimas (A pakopa).....	81
3.5.2.2. Gamtotvarkos plano rengimas (B pakopa).....	81
3.5.2.3. Įgyvendinimo monitoringo plano rengimas (C pakopa).....	82
3.5.2.4. Tvarkomojo ir monitoringo planų įgyvendinimas (D pakopa).....	83
Papildoma literatūra.....	84

4. BUVEINIŲ TVARKYMO IR RŪŠIŲ VALDYMO YPATYBĖS85

4.1. Pievų ir ganyklų tvarkymas	85
4.1.1. Pievų naudojimas praeityje ir joms dabar iškilusios grėsmės	85
4.1.2. Pievų tvarkymo ypatybės	87
4.2. Pelkių tvarkymas	97
4.2.1. Pelkių apibūdinimas	97
4.2.2. Hidrologinio režimo suregulavimas.....	100
4.2.3. Pelkinių buveinių atkūrimas ir tvarkymas.....	107
4.2.4. Pelkių ekosistemų restauravimo ypatumai	114
4.2.4.1. Pelkių ekosistemų atkūrimo būtinybė	114
4.2.4.2. Pagrindiniai pelkių atkūrimo principai	114
4.3. Gėlo vandens buveinių tvarkymas ir restauravimas.....	117
4.3.1. Ežerų ir kitų vandens telkinių tvarkymo ir restauravimo specifi-ka	117
4.3.2. Vandens telkinių sukūrimas	123
4.4. Agrarinio kraštovaizdžio tvarkymo ypatybės.....	129
4.4.1. Apsauginių juostų formavimas ir tvarkymas	134
4.5. Miško buveinių tvarkymas	135
4.5.1. Atskirų miško buveinių tvarkymas.....	136
4.5.2. Įvairių kirtimų taikymas biologinės įvairovės išsaugojime	139
4.5.3. Miško gaisrų reikšmė ir kontroliuojamų gaisrų taikymas gamtotvarkoje	144
4.6. Viržynų ir kadagynų tvarkymas bei restauravimas	147
4.6.1. Pagrindinės viržynų tvarkymo ypatybės.....	148
4.6.2. Kadagynų tvarkymo ypatybės..	150
4.7. Jūrų pakrančių buveinių tvarkymas ir restauravimas	151
4.7.1. Pajūrio kopų restauravimas	152

4.8. Kai kurie bendrieji buveinių tvarkymo de-ginant reikalavimai ir ypatumai	154
4.9. Rūšių valdymo ypatybės	157
Papildoma literatūra	160

5. SAUGOMŲ TERITORIJŲ TVARKYMAS IR VALDYMAS161

5.1. Pasaulio saugomų teritorijų sistemos formavimasis	161
5.2. Saugomų teritorijų steigimas ir valdymas	163
5.2.1. Svarbiausios saugomų teritorijų steigimo ypatybės.....	163
5.2.2. Kiti saugomų teritorijų atrankos ir projektavimo aspektai	167
5.2.3. Saugomų teritorijų valdymas ...	171
5.3. Saugomų teritorijų kategorijos ir tvarkymo tikslai.....	176
5.3.1. Saugomų teritorijų tvarkymo bendrieji bruožai	176
5.3.2. Rezervatai ir jų tvarkymo ypatybės.....	178
5.3.3. Nacionalinių ir regioninių parkų tvarkymas.....	179
5.3.4. Gamtos paminklai ir jų apsauga.....	180
5.3.5. Buveinių ir rūšių tvarkymo vietovės, arba gamtiniai draustiniai	181
5.3.6. Saugomos kraštovaizdžio ar akvatorijos vietovės.....	183
5.3.7. Tvarkomos gamtos išteklių vietovės	183
5.3.8. Biosferos rezervatai ir jų tvarkymo ypatybės.....	185
5.4. Paneuropinis ekologinis tinklas	186
5.4.1. Visos Europos ekologinis tinklas – vientisa saugomų teritorijų sistema....	186
5.4.2. Ekologinio tinklo funkcinė ir erdvinė struktūra	189
5.4.3. Ekologinio tinklo sudarymo principai ir tvarkymo ypatybės.....	191
5.5. Europos Bendrijų ekologinis tinklas <i>Natura 2000</i>	192
5.5.1. <i>Natura 2000</i> ekologinio tinklo	

sukūrimas	192
5.5.2. <i>Natura 2000</i> vietovių tvarkymas.....	196
5.6. Saugomų teritorijų sistema ir tvarkymo ypatybės Lietuvoje	199
Papildoma literatūra.....	203

6. GAMTOSAUGINIS AUDITAS IR SAUGOMŲ TERITORIJŲ TVARKYMO EFEKTYVUMO VERTINIMAS204

6.1. Vertinimo ir audito samprata.....	204
6.2. Aplinkosauginis ir gamtosauginis auditas.....	206

6.3. Teritorijų tvarkymo gamtosauginis auditas.....	208
6.4. Bendrieji saugomų teritorijų tvarkymo efektyvumo vertinimo aspektai	212
6.5. Svarbiausi saugomų teritorijų tvarkymo efektyvumo vertinimo bruožai.....	217
6.6. Saugomų teritorijų tvarkymo efektyvumo vertinimo metodų taikymas	223
6.7. <i>Natura 2000</i> vietovių ir kitų saugomų teritorijų tvarkymo efektyvumo vertinimo praktika kai kuriose Europos Sąjungos šalyse.....	228
Papildoma literatūra.....	239
Naudota literatūra	240